

Devlet Egemenliği ve Diplomaside Yaşanan Değişim: Paradiplomasi (Ulus-Altı Diploması) Üzerine Bir Analiz

Change in State Sovereignty and Diplomacy: An Analysis on Paradiplomacy (Subnational Diplomacy)

Seven Erdoğan^a Emrah Atar^b

^a Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Rize/Türkiye, seven.erdogan@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9991-2074 (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

^b Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Rize/Türkiye, emrah.atar@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1221-5415

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler

Devlet Egemenliği

Diplomasi

Paradiplomasi

Uluslararası İlişkiler

Dış Politika

Geliş Tarihi: 15 Haziran 2023

Kabul Tarihi: 26 Eylül 2023

Devlet egemenliği ve diplomasi, modern uluslararası siyasal sistemin birbiriyle yakından ilişkili iki önemli yapı taşı görünümündedir. Modern uluslararası siyasal sistemde, egemenliklerini karşılıklı olarak kabul eden temel aktör konumundaki devletlerin yetkili temsilcileri aracılığıyla yürütülen diplomasi yoluyla resmi temaslar kurdukları varsayımı hâkimdir. Bu çalışmada, uluslararası siyasette Soğuk Savaş sonrası dönemde beliren yeni eğilimlerin etkisiyle dönüşen, devlet egemenliği ve diplomasi arasındaki etkileşim ele alınmaktadır. Söz konusu etkileşim ulus-altı aktörlerin diplomasiye eklenmesi anlamına gelen paradiplomasi ve diplomasi pratiği içinde yer alan kişilerle yapılan saha çalışmasından elde edilen verilerden hareketle nitel yöntemle analiz edilmektedir. Çalışmada ilk olarak devlet egemenliği kavramı ve tarihsel dönüşümü üzerinde durulmaktadır. İkinci olarak diplomasinin dönüşümü ve özellikle bu dönüşüm sürecinde paradiplomasinin diplomasinin görmezden gelinemez bir parçası haline gelmesi süreci incelenmektedir. Çalışmada üçüncü olarak devlet egemenliği ve diplomaside yaşanan dönüşümlerin karşılıklı ürettikleri sonuçlar paradiplomasi örneğinden hareketle sunulmaktadır. Çalışma diplomasi ve devlet egemenlik etkileşiminin güncel ve gelecekteki görünümüne dair değerlendirmeler ile sona ermektedir.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article Type

Research Article

Keywords

State Sovereignty

Diplomacy

Paradiplomacy

International Relations

Foreign Policy

Received: Jun, 15, 2023

Accepted: Sep, 26, 2023

State sovereignty and diplomacy constitutes the two closely-related building blocks of the modern international political system. In the modern international political system, it is assumed that the states, which are the main actors mutually accepting each other's sovereignty, establish official contacts through diplomacy carried out through their authorized representatives. In this study, the interaction between state sovereignty and diplomacy, which has been transformed by the effect of new trends that emerged in the post-Cold War period in international politics, is examined. Such interaction is analysed through paradiplomacy, which means the integration of subnational actors to diplomacy, and the qualitative data obtained from interviews with people involved in the practice of diplomacy. The study first focuses on the concept of state sovereignty and its historical transformation. Secondly, the transformation of diplomacy and especially paradiplomacy's becoming an undeniable part of diplomacy in this transformation process are examined. Thirdly, the mutually produced results of the transformations in state sovereignty and diplomacy are presented in case of paradiplomacy. At the end of the study, an evaluation is made about the current and future view of the interaction of diplomacy and state sovereignty.

Atıf/Cite as: Erdoğan, S. ve Atar, E. (2023). Devlet Egemenliği ve Diplomaside Yaşanan Değişim: Paradiplomasi (Ulus-Altı Diploması) Üzerine Bir Analiz. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 7(2), 423-437.

Bu makale, [Creative Commons Atıf \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) lisansının hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir. / This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) license.

Extended Abstract

One of the main features of the modern international political system is that sovereign states, which are the main actors, develop peaceful relations with each other through the mechanism of diplomacy. In this system, there is a close link established between state sovereignty and the capacity to carry out diplomacy. International political system entered a radical change process with the end of the Cold War and state sovereignty and diplomacy were not excluded from this process change, as the two vital constituent elements of the system. As a result of which, the strong tie established between being sovereign and conducting diplomacy has been significantly eroded and the integration of non-sovereigns to diplomacy has occurred.

The interaction between state sovereignty and diplomacy has been still seen as an important subject of analysis, since we are still living in an international political system consisting of more than two hundred sovereign units. This study is based on the assumption that the change in state sovereignty and diplomacy are taking place in interaction and producing mutual results. The study aimed to make the interaction of the changes in state sovereignty and diplomacy visible through paradiplomacy which has turned into a widespread phenomenon on a global scale. After examining the transformation of the state sovereignty approach in the historical process, the transformation in diplomacy and the concept of paradiplomacy, which is conceptualized as one of the outputs of transforming diplomacy, are presented in the study. Then, the implications of the changes in state sovereignty and diplomacy were examined via paradiplomacy. The study enriched with interviews conducted within the project focusing on the Türkiye's central governments' response to paradiplomacy.

State sovereignty, which is the result of the internal political experiences of Europe in the historical process, is an artifact specific to European or Western civilization. State sovereignty, which came into existence as a European concept, has spread globally by exceeding the borders of the geography where it was born, with European colonialism, which reached its most advanced and powerful stage with the 19th century. Although Europe lost its dominant role in global politics after the two world wars, the products of its political mind-set continued to prevail globally. State sovereignty, which varies according to the time and place, continues to be a political practice encountered throughout the world today. Sovereignty has both internal and external dimensions. While states use authority in their own countries thanks to internal sovereignty, the external dimension of sovereignty is key in determining what is legal in the relations between the states. Today, state sovereignty has turned into a controversial concept that is difficult to define. However, the rise of a new understanding of state sovereignty, in which states have to share their powers increasingly with other non-sovereign actors operating in the relevant field, is on the agenda. Although there are discussions about the weakening and even disappearance of state sovereignty in the literature, state sovereignty still continues to be a useful concept for understanding international relations.

In the modern international political system, diplomacy has become a practice in which sovereign states are thought to have a monopoly. The dominant understanding of diplomacy, which underwent a radical change with the First World War, reached a point that was open to the participation of state officials other than diplomats, information sharing with the public, and based on multilateralism in the following process. It is argued that in the post-Cold War era, diplomacy has been experiencing the pressure and process of change by facing great challenges. In this process, thanks to the conceptual expansion in diplomacy, the concept has gone far beyond its context in international politics and gained popularity and even it has started to appear frequently in daily life to define many types of bargaining between different actors. Hence, currently, diplomacy does not only mean the defense of the interests of the sovereign states and includes more than what diplomats do.

With the 21st century, the involvement of subnational actors in diplomacy or paradiplomacy has become a more covered research topic in the literature. In the previous periods, subnational actors, who tried to reach their own interests by influencing the diplomacy of the state, tried to fulfill their own interests by using their own capacity once the internationalization of local issues in an environment of advanced technology, communication and globalization. The spread of paradiplomacy has also led to the involvement of many non-sovereign actors in international relations. As a result, diplomacy has turned into a field where sovereign and non-sovereign actors are simultaneously acting in order to achieve their own interests.

Conventional approaches and definitions of state sovereignty and diplomacy no longer fully reflect the current realities. There are transformations in both diplomacy and state sovereignty bringing them beyond the conventional. In the geographies where conventional approaches still prevail, and especially in unitary states that are at risk of dissolution, paradiplomacy is interpreted as a development opposed to state sovereignty and the role of the state in diplomacy. States that can achieve to go beyond the conventional can interpret paradiplomacy as an added value for their own diplomacy.

1. Giriş

Kökeninin sıklıkla 1648 yılında Avrupa’da din savaşlarını sona erdirmek üzere imzalanan Vestfalya Antlaşması’na dayandığı iddia edilen modern uluslararası siyasal sistemin¹, temel karakteristik özelliklerinden biri de sistemde ana aktörler olarak yer alan ulus devletlerin birbirleriyle diplomasi denilen mekanizma yoluyla resmi temaslar kurduğudur. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından kurulan ve bugün hala, en azından kâğıt üzerinde ve resmîyette, geçerli olan Birleşmiş Milletler (BM) sisteminde de büyük ölçüde kendisine yer bulan bu genel kabul, devletlerin egemen eşitler olarak birbiriyle ilişki kurması gerektiği ilkesi ve egemen devletlere yapılan her türlü müdahale ve saldırının dünya barışına tehdit olarak kabul edilmesiyle geliştirilmiştir.² Bu ilke, bu çalışmada ilişkisel biçimde ele alınan diplomasi ve devlet egemenliğinin, BM sisteminde de birlikte ve ilişkisel olarak düşünülmüş olduğunu gözler önüne sermektedir.

1961 tarihinde imzalanan ve diplomasinin yürütülmesinde hâlihazırda geçerli olan teamül hükmündeki kuralları yazılı hale getiren “*Diplomatik İlişkilere Dair Viyana Sözleşmesi*” de diplomasiyi egemen devletlere özgü bir pratik olarak tanımlamış ve diplomatların da egemen devletleri temsil eden aktörler olarak ayrıcalıklara sahip olduğuna işaret etmiştir. Başka bir deyişle ilgili Sözleşmede diplomatların işlerini yapmaya muktedir hale gelmeleri ile egemen devletleri temsil etmeleri arasında güçlü bir bağlantı kurulmakta ve egemen devletler diplomasiyi imkânlı hale getiren aktörler olarak görülmektedir.

Uluslararası siyasette Soğuk Savaşın bitmesinin tetiklediği değişim sürecinin yaşandığı 1990 sonrası dönemde, devlet egemenliği ve diplomasi de yaşanan değişimin dışında kalmamıştır. Bu ortamda yasal olarak kabul görmese bile diplomasi, en azından pratikte egemen olma özelliği taşımayanları da barındıran bir alana dönüşmüştür. Yani egemenlik ve diplomasi yürütme kapasitesi arasında Vestfalya döneminde kurulan sıkı bağda bir aşınma söz konusu olmuştur.

Bu çalışmada değişen diplomasi ve devlet egemenlik yaklaşımları ilişkisel bir şekilde ele alınmakta ve kavramların arasındaki etkileşim diplomaside yaşanan değişimin çıktılarında biri niteliğindeki paradiplomasi ile görünür kılınmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda paradiplomasinin

¹ Bazı teorisyenlere göre Vestfalya ile egemen devletlere dayanan bir uluslararası sistemin kurulması yalnızca fazlaca kabul gören bir mit ya da iddiadır. Örneğin bakınız: Pärtel Piirimäe. The Westphalian myth and the idea of external sovereignty. Hent Kalmo and Quentin Skinner (Der.), Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept. Cambridge University Press, 2010, 64-80.

² Bakınız: Birleşmiş Milletler Şartı, Md. 2 ve 78.

diplomasideki artan varlığının devlet egemenliğine ve devlet egemenliğinde yaşanan dönüşümün diplomasie özellikle de ulus altı aktörlerin diplomasie katılımına nasıl etki ettiği üzerinde durulmaktadır. Bu özelliği ile çalışma, Türkçe literatürde uluslararası siyaset bağlamında birbiri ile yakından ilgili olan devlet egemenliği ve diplomasie yaşanan değişimlerin birlikte ele alan sınırlı sayıda çalışmaya bir ilave niteliğindedir. Devlet egemenliği yaklaşımının tarihsel süreçteki dönüşümü irdelendikten sonra, çalışmada diplomasie dönüşüm ve dönüşen diplomasinin çıktılarında biri olan paradiplomasi kavramı sunulmaktadır. Ardından devlet egemenliği ve diplomasie yaşanan değişimlerin karşılıklı sonuçları, paradiplomasiye atıfla incelenmektedir. Ek olarak çalışma, Türkiye’de merkezi idarenin paradiplomasiye yönelik tepkilerine odaklanan “Paradiplomasi ile Yüzleşen Merkezi Hükümetler Türkiye Örneği” isimli projenin çıktılarında biridir. Araştırmanın saha çalışması evresinde nitel araştırma yöntemi kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşme yöntemine başvurulmuştur. Saha çalışması esnasında diplomasinin odak noktası olan diplomatlar (görevde veya emekli) ve alanında uzman akademisyenler hedef olarak belirlenerek mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ise analiz edilerek sonuçları çalışmamızda sunulmuştur.

2. Devlet Egemenliği Kavramı ve Tarihsel Dönüşümü

Kökenleri sıklıkla modern devlet sisteminin pek çok boyutu gibi 1648 Vestfalya Anlaşmasına dayandırılan ve önceden var olan egemenlik anlayışının modernize edilmesi ile varlık kazandığı ileri sürülen devlet egemenliği (Doğan, 2023: 372), Avrupa’nın tarihsel süreçte yaşadığı içsel siyasi deneyimlerin sonucunda gelişen Avrupalı ya da Batı medeniyetine özgü bir kavramdır. Vestfalya Anlaşmasını, Avrupa’da Anlaşmadan önceki üç yüzyıl içinde ortaya çıkan savaşlar ve değişen güç dengeleri, yeni ticaret yollarının ve ekonomik fırsatların keşfi, artan kentleşme gibi gelişmelerin bir sonucu olarak görmek gerekir. Vestfalya Anlaşması ile feodal dönemin imparatorlar, krallar, feodal lordlar ve papayı barındıran parçalı egemenlik anlayışının yerini alan modern devlet egemenliğinde, toprak ile yöneten güç arasında bir bağ kurulmuş ve devletin kendi toprakları üzerinde gücünü kullanması meşru kabul edilmiştir (Phillpott, 1999). Bu değişimler esnasında egemen devlete ek olarak İtalya ve Almanya örneklerinde gözlemlendiği gibi şehir devletleri ya da şehir birlikleri yapıları da ortaya çıkarmıştır (Spruyt, 1994). Ama en nihayetinde egemen devlet, özellikle yeknesak standartların geçerli olduğu büyük ticari alanlar oluşturarak, rakibi olan iki siyasal örgütlenmeden daha kullanışlı olduğunu zaman içinde kanıtlayarak rakibi olan diğer siyasal örgütlenmelerin sonunu getirmiştir.

Avrupalı bir kavram olarak varlık kazanan devlet egemenliği, 19. yüzyılla birlikte en ileri ve güçlü safhasına erişen Avrupa sömürgeciliği ile birlikte doğduğu coğrafyanın sınırlarını aşarak küresel bir yayılım göstermiştir. Her ne kadar Avrupa, 20. yüzyılın ilk yarısında küresel siyasetteki gücünü ve birincil konumunu önemli ölçüde yitirse de, onun zihin dünyasının önemli siyasi icatlarından biri olan devlet egemenliği kavramı devlet olmakla yakından ilişkilendirilerek, halen devletlerin baskın konumda yer aldığı uluslararası siyasal sistemin temel parametrelerinden biri olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Thomson, 1995: 227). Evrensel olarak gözlemlenen bir olgu olsa da devlet egemenliği zamana ve mekâna göre değişkenlik göstermektedir. Bu durum bizi devlet egemenliğinin sosyal olarak inşa edilebilmesi ya da yok edilebilmesi gerçekliği ile karşı karşıya getirmektedir (Srivastava, 2022: 12; Grimm, 2019).

Sonuçları itibariyle Avrupa ve dünya tarihi açısından dönüm noktası niteliğindeki siyasi olaylardan biri olan 1789 Fransız Devrimi ile ulusal egemenlik kavramı ortaya çıkmış ve devlet egemenliğinin meşru kaynağında radikal bir değişim meydana gelmiştir (Ağaoğulları, 2008). Günümüzde devlet egemenliği, teorik açıdan tanımlanması sancılı olan bir kavramdır. Çünkü kavramın ortaya çıkışından beri sahip olduğu kalıtsal belirsizlikler, zaman içinde giderek artmıştır (Bartelson, 1995: 12). Dolayısıyla kavram, birbiri ile çelişen pek çok paradoks barındırmaktadır. Örneğin devlet egemenliğinin hem mutlak güç (*absolute authority*) hem de mutlak güçten özgür

olma durumlarını kapsamaktadır (Srivastava, 2022: 12). Bu durum kavramın ampirik olarak ne anlama geldiğine odaklanarak açıklamaya çalışmayı daha anlamlı kılmaktadır. Bu çaba içine girenlerden biri olarak Chatterjee (2007: 56), devlet egemenliğini devletlerin egemen olmaları neticesinde yerine getirdikleri görevler temelinde ele almış ve bu görevleri şu şekilde tanımlamıştır: Ulusal çıkarın tanımlanması ve korunması, yasal düzenlemelerin yapılması ve uygulanması, dış politikanın tasarlanması ve uygulanması, iç işlerine dair tüm iş ve işlemlerin yürütülmesi, uluslararası hukukun gelişimine katkı sunulması. Chatterjee tarafından egemen devletin yerine getirmesi gereken fonksiyonlar dikkate alındığında, devlet egemenliğinin uluslararası hukuktaki yetki, ülke ve tanıma konularıyla yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır (Berg ve Kuusk, 2010: 29).

Egemen olmanın sağladığı ayrıcalıklar sayesinde, devletler sınırları tanımlı ülkeleri ve ülkelerinde yaşayan halklar üzerinde bir takım yetkileri kullanmaya muktedir hale gelmekte ve bazı yetkileri ülkelerinde yalnızca kendilerinin kullanma hakkına sahip olduğu iddiasında bulunabilmektedir. İçsel egemenlik şeklinde ifade edilen bu durum egemenliğin ilk gelişen boyutudur. Başka bir deyişle uzun yıllar boyunca egemenlik kavramı yalnızca içsel egemenlikle sınırlı kalmıştır (Piirimäe, 2010; Grimm, 2019). Devlet egemenliği deyince akla gelen ilk isimlerden biri olan Jean Bodin de 1576 tarihinde basılan Egemenlik Üzerine (*On Sovereignty*) isimli eseri ile iç savaş ortamının ancak bir egemenle sona ereceği iddiasında bulunarak içsel egemenlik kavramının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda egemenlik, devletlere diğer aktörleri kendilerinin yetkili oldukları alanlardan ve konulardan dışlama fırsatı vermekte ve bazı aktörlere kendi egemenlik alanlarında kendilerince tanınan serbestlik ve imtiyaz çerçevesinde faaliyette bulunma imkânı sağlamaktadır.

Devlet egemenliği biri ulusal hukuk, diğeri uluslararası hukukta yer alan iki temel üzerine inşa edilmiştir. Bu iki temel, devlet egemenliğini tanımlamak üzere getirilen tüm önerilerin ortak paydasıdır (Tatar ve Moiş, 2022: 298). Devlet egemenliğinin dışsal boyutu uluslararası hukuktaki müdahale etmeme ilkesi ile yakından ilgilidir ve içsel boyutuna kıyasla daha çok tartışılan ve içeriği konusunda daha az uzlaşılan bir olgudur. Dışsal egemenlik, devletleri birbirinin eşiti kılmakta ve onları her tür dış müdahaleden muaf hale getirmektedir (Wright, 1963: 19; Perrez, 2000: 16). Devletlerin egemen olarak kabul görmeleri yalnızca kendilerince yapılan beyanla olmamakta, aynı zamanda bu durumun diğer devletlerce de kabulü gerekmektedir (Thomson, 1995: 228). Nitekim diplomasi de bu tanıma neticesinde imkânlı hale gelmekte ve devletler birbirleriyle ikili ya da çok taraflı ortamlarda ilişkiler geliştirmektedir (Stankeiwicz, 2010: 281).

Devlet egemenliğinin küresel siyasete hâkim olan koşullarla yakından ilişkili olması, kavrama dair tartışmaları ve kavramı yeniden tanımlama çabasını beraberinde getirmiştir. Bartelson (1995) bu duruma işaret ederek devlet egemenliğinin tarihsel olarak yeniden inşa edildiği tespitinde bulunmuştur. Literatürde devlet egemenliğine dair birbiri ile kimi zaman rekabet ve çatışma içinde olan farklı görüşler mevcut olmakla birlikte, devlet egemenliğinin politika alanına göre farklılaşan bir hal aldığı ve bu sayede mutlak devlet egemenliği (*absolute state sovereignty*) çağının sona ermesi ile göreceli devlet egemenliği (*relative state sovereignty*) çağına geçiş yapıldığı savunulmaktadır (Berg ve Kuusk, 2010: 41). Bu görüşü savunanlar devletin yetkilerinin politika alanına göre değiştiğini ve devletin eskiden tek yetkili konumunda olduğu politika alanlarının da artık tükendiğini ileri sürmektedir. Hatta yaşanan değişimi, devletin kimi yetkilerini bazı diğer aktörlerle eş zamanlı olarak kullandığı yeni bir güç paylaşımı şeklinde yorumlayanlar da mevcuttur (Jackson, 2003: 800).

Ulus-devletin egemenliğinin verili kabulünü sarsan, onu yeniden ve daha da derinlemesine düşünmemize ve irdelememize yol açan bazı gelişmeler şöyle sıralanabilir (Bakan, 2002; Darel, 1999): Globalleşen ekonomik ve ticarî ilişkiler, giderek uluslar-ötesi bir nitelik kazanmaya başlayan ekolojik sorunlar, ulus-devletin sınırlarını hiçe sayan kitlesel haberleşme, enformasyon ve uydu teknolojileri ile globalleşen iletişim ağı, devletlerarası ilişkilerde giderek etkisini daha fazla gösteren uluslar arası hukuk kuralları, antlaşmalar ve uluslar arası normlar, sayıları artan uluslar arası ve bölgesel nitelikteki devletler arası ve devletler-üstü özellikler gösteren organizasyonlar, oluşum

süreci içindeki global sivil toplum, insan hakları ve insanî müdahale kavramları ve uygulamaları, uluslararası terörizm olgusu, nükleer silahların kullanımı ve sınırlandırılması sorunu.

Göreceli devlet egemenliği tartışmaları Vestfalya sonrası düzene (*post-Westphalian order*) geçiş tartışmaları ile büyük bir uyum içinde görünmektedir. Nitekim Vestfalya sonrası düzenin önemli özelliklerinden biri, devletin yanı sıra yeni otorite alanlarının ortaya çıkışıdır. Yeni otorite alanlarının, eskilerinin parçalanması ile varlık kazandığına inanılmakta ve bu yeni alanların eskisine kıyasla yerelin ihtiyaçlarına daha duyarlı olduğu ve yereldeki sorunlara daha etkin çözümler ürettiği düşünülmektedir (Frens-String, 2007: 2). Eskiden devlet egemenliğinin olmazsa olmaz gereklerinden biri olarak devletler tarafından ifa edilen pek çok faaliyetin, günümüzde başka aktörlere, hatta devlet dışı aktörlere, devredilmesi gerçekleşmiştir. Hatta devlet egemenliği açısından ortaya çıkan bu durum, literatürde devlet egemenliğinin özelleştirilmesi şeklinde de kendisine yer bulmuştur (Lee, 2021).

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde varlık kazanan Uluslararası İlişkiler disiplininin erken dönemlerine damgasını vuran liberal ve realist teoriler, devlet merkezli (state-centric) bir yaklaşım üzerine bina edilmiştir. Söz konusu teorilerdeki merkezi aktör konumundaki devletlere dair temel kabullerden biri de egemen olmalarıdır (Thomson, 1995: 215). Bununla birlikte disiplinde son dönemde ortaya çıkan eğilimlerden biri de devlet egemenliğinin artık önemsiz görülmeye başlanmasıdır. Devleti aşağıdan (bireyselleşme, liberalleşme ve özelleştirmeler gibi) ve yukarıdan (bölgeselleşme ve küreselleşme gibi) baskılayan meydan okumaların etkisi ile devletin ve egemenliğinin bugün artık önemsiz hale geldiği sıklıkla ileri sürülmektedir (Schrijver, 1999: 75-76). Bu eleştirel görüşün aksine devlet egemenliği kavramını, uluslararası siyasetin barış ve istikrar barındırması ile ilişkilendiren ve bu nedenle de devlet egemenliğini halen uluslararası ilişkilerin ana dinamiklerinden biri olarak görmeye devam edenler de mevcuttur (Jackson, 2003: 789).

Devlet egemenliği kavramı zaman içinde siyasette meydana gelen yeni durumlara ve gelişmelere göre yeniden tanımlanmıştır. Örneğin kavramın geçirdiği en önemli dönüşümlerden biri, dinle arasındaki bağlantının kırılması olmuştur. Bu süreçte devlet egemenliği kavramı geleneksel Vestfalyan bakış açısının ötesine genişleyerek, hükümdar olan kişinin devletin dinini belirleme yetkisine sahip olmasından çok daha fazla yetki ile donanmasını içerir hale gelmiştir (Stankiewicz, 2010: 279). Yine devlet tarafından garanti altına alınan haklarla ve bir takım özgürlüklerle donanmış yeni bir vatandaş anlayışının ortaya çıkışı da devlet egemenliğinde radikal bir değişim yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Fosson, 2007: 33). Literatürde günümüzde devlet egemenliği kavramının yine bir dönüşüm geçirdiğini iddia ederek gelecekte mevcut halinde farklı bir görünümde olacağını ileri süren çalışmalar mevcuttur. Söz konusu çalışmaların yaşanan değişimin doğasına ilişkin birbirinden farklılaşan ve kimi zaman da çatışan varsayımları mevcuttur. Yaşanan değişim neticesinde devlet egemenliğinin tamamen önemsiz hale geleceği, eski önemini yitireceği ve dönüşerek var olmaya devam edeceği iddia edilmektedir (Roth, 2004: 1018). Ayrıca bu konuda daha ileri giderek uluslararası sistemde ve devletlerin kendi içlerinde meydana gelen köklü değişimlerle, egemen devletlerden oluşan sistemin çöküşü ihtimali üzerinde duranlar da bulunmaktadır (Spruyt, 1994).

3. Diplomasi ve Paradiplomasi Üzerine

3.1. Dönüşen Diplomasi

Diplomasiye dair literatür incelendiğinde, kavrama dair bir uzlaşımın olmadığı ve farklı tanımlama çabalarının söz konusu olduğu görülmektedir. Satow (1979: 1) diplomasiyi, bağımsız devletlerin hükümetleri arasındaki resmi ilişkilerin yürütülmesine zeka ve inceliğin uygulanmasıdır şeklinde ifade ederken bu süreçte devletler arasındaki ticaretin barışçıl yollarla yürütülmesini ayrıca vurgulamıştır. Berridge (2015: 1) ise yaptığı tanımlamada diplomasiyi, uluslararası ilişkilerin güç, propaganda veya hukuka başvurma yerine müzakere yoluyla ve doğrudan veya dolaylı olarak

müzakereyi teşvik etmek için tasarlanmış diğer barışçıl yollarla (bilgi toplamak veya iyi niyet uyandırmak gibi) yürütülmesi olarak görmüştür. Hamilton ve Langhorne (2011: 1) yaptıkları değerlendirmede diplomasiyi, siyasi oluşumlar, onların müdürleri ve akredite edilmiş temsilcileri arasındaki ilişkilerin barışçıl bir şekilde yürütülmesi olarak ifade etmişlerdir. Diplomasi kuramı ile Henry Kissinger (1994) ise diplomasiyi yeni bir dünya düzeni olarak görmüş ve modern diplomasiyi ise savaş ve barış güçleri arasındaki güç dengesi olarak ifade etmiştir. Diplomasiyi kısa ve net bir şekilde tanımlarsak, uluslar, gruplar veya bireyler arasında barışçıl ilişkiler sürdürme sanatı ve bilimi olarak karşımıza çıkarak farklı grupların temsilcilerinin çatışma, ticaret, çevre, teknoloji veya güvenlik gibi konuları tartışmasını ifade etmektedir.

Diplomasi eskiden daha kapsayıcı iken modern dönemde devlet merkezli pratik haline gelmiştir (Spies, 2006). Modern devlet sisteminin kurulmasının ardından diplomaside yaşanan ilk büyük dönüşüm Birinci Dünya Savaşı ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde Birinci Dünya Savaşı gibi büyük bir yıkıma sebep olan kapalı kapılar ardından diplomatlarca yürütülen gizli görüşmelere dayanan eski diplomasi anlayışı (Weisbrode, 2014) büyük ölçüde itibar kaybederken, benzer bir savaşın yaşanmasına engel olacak şekilde diplomasinin değişmesi gerektiği fikri ön plana çıkmıştır. Savaşın akabinde de diplomatlar dışındaki devlet görevlilerinin de katılımına açık, kamuoyu ile bilgi paylaşımının söz konusu olduğu ve çok taraflılığa önem veren yeni bir diplomasi anlayışı varlık kazanmıştır (Şeyşane, 2020: 297, 303).

Birinci Dünya Savaşının ardından varlık kazanan yeni diplomasi anlayışı, İkinci Dünya Savaşının ardından kurulan yeni uluslararası sistemde de varlığını korumuştur. Günümüzde ise söz konusu diplomasi anlayışının diplomaside geleneksel olanı temsil etmesi neticesinde değişimine gerek olduğu ya da hâlihazırda değişim eğiliminde olduğu yönünde bir tartışma söz konusudur. Uluslararası siyasete dair temel parametrelerin derinden sorgulandığı Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle de son 20 yıllık dönemde diplomasi büyük meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır (Krischer ve Thiessen, 2019).

Devletlerarası çatışmalardan ziyade devlet içindeki çatışmaların artış göstermesi, küreselleşmenin hız kazanması neticesinde artan bilgi ve farkındalık, bölgeselleşmenin dünyanın her yanında görülen bir eğilime dönüşmesi, teknolojiye yaşanan dönüşüm ve artan dijitalleşme ile yeni ve kolay iletişim imkânlarının ortaya çıkışı, diplomasiye yeni aktörlerin eklenmesi, eskiden yalnızca iç politika konuları olarak görülen göç, turizm, eğitim, çevre gibi pek çok konunun ve sorunun uluslararası boyut kazanması ve bu alanlarda diplomasi yürütülmesine duyulan ihtiyaç gibi faktörler diplomasiyi yakın dönemde değişim baskısı altında bırakmıştır (Jha, 2014). Bu baskılar neticesinde kendisini güncellemek zorunda kalan diplomasi; spor, ticaret, eğitim, kültür diplomasisi gibi konu bazlı ve ikili diplomasi, çok taraflı diplomasi, sivil diplomasi, arabulucuk diplomasisi ve zirve diplomasisi gibi şekil bazlı farklı türlerinin ortaya çıkışı ile pek çok farklı kalemde ele alınmaya başlanmıştır (Leguey-Feilleux, 2009; Abdurahmanlı, 2021: 585).

Uluslararası siyasetteki bağlamının oldukça ötesine geçen ve popülerlik kazanan diplomasi, gündelik hayatta da karşımıza sıklıkla çıkmaya başlamış ve farklı aktörler arasında gerçekleşen pek çok pazarlık türünü kapsayacak şekilde kullanılmaya başlamıştır. Dolayısıyla diplomasiyi yalnızca diplomatlarla sınırlı bir meslek olarak görmek ve yalnızca resmi temsilciler arasındaki etkileşim yoluyla uygulamak, diplomasinin karmaşık yapısını anlamak için yeterli değildir. (Constantinou vd. 2016). Günümüzde diplomasi, diplomatların düşünüp yaptıklarından daha fazlasıdır. Diplomasi yalnızca egemen devletin çıkarlarının savunulması anlamına gelmemektedir (Henrikson, 2014).

Diplomaside yaşanan değişim ve genişleme öyle bir hal almıştır ki bugün gelinen noktada diplomaside belirsizlik artmıştır. Diplomasinin sınırlarını tespit etmede yaşanan güçlük, neyin diplomasi neyin diplomasi olmadığı konusunda kafa karışıklıklarına sebep olmaktadır. Savaş ve barış meselelerinin ötesine geçen uluslararası sorunların baş göstermesi ile uluslararası siyasetin doğasında ve diplomaside meydana gelen değişim farklı tartışmaları beraberinde getirerek, diplomasinin yeni iletişim ve etkileşim araçlarının keşfi ile etkinliğini kaybettiği yönünde yorumların

yapılmasına zemin hazırlamıştır. Hatta tanınmış bir siyaset bilimci olan Hans Morgenthau (1978: 367), "*diplomasinin canlılığını kaybettiğini ve işlevlerinin, modern devlet sistemi tarihinde eşi benzeri olmayan bir ölçüde solup gittiğini*" ifade ederek diplomasinin mutlak bir değişim içerisinde olduğunu gözler önüne sermiştir.

3.2. Yeni Bir Diploması Pratiği: Paradiploması

21. yüzyılda ulus altı aktör davranışlarının hesaba katılması, dış politika analizlerinde daha fazla yer almaya başlamıştır (Zadeh ve Kirmani, 2017: 589). Bu başlık altında kimilerince diplomasinin yeni bir türü olarak analiz edilen ve edilmesi gereken, kimilerince de diplomasinin bir parçası olarak dahi kabul görmeyen paradiploması kavramsal olarak ele alınmaktadır. Çalışmada paradiploması, diplomasinin bir türü olduğunu iddia eden yaklaşımla uyumlu bir şekilde yer almaktadır.

Paradiploması, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi veya kamu yönetimi alanlarında bölgesel hükümetler, belediyeler veya diğer yerel makamlar gibi ulus altı kurum ve kuruluşlar tarafından faaliyet alanları ya da ilgi alanları olan konularda üstlenilen faaliyetleri ifade etmek için literatüre kazandırılmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavramın literatüre ilk girişi, 1990'ların başında federal devletlerdeki paradiploması pratiklerine dair araştırmalarını yayınlayan Ivo Duchacek ve Panayotis Soldatos öncülükleri ile olmuştur (Aguirre, 1999: 185). Ulus altı aktörlerin artan uluslararası ilişkiler faaliyetleri ve söz konusu faaliyetleri diplomasiden ayırıştırma ihtiyacı, paradiploması kavramının geliştirilmesinde rol oynamıştır (Mohammed ve Owtram, 2014: 67). Ek olarak, paradiploması ulus altı düzeydeki diplomasıyı ifade etmek üzere kullanılan alternatif kavramlar arasında en sıklıkla kullanım elde etmiş olanıdır (Kuznetsov, 2015: 25).

Önceki dönemlerde devletin diplomasisine etki etme amacı güden ulus altı aktörler, son zamanlarda bundan ziyade doğrudan kendi çıkarlarını gerçekleştirme çabası içine girmiştir (Erdoğan, 2020: 499). Bahse konu faaliyetlerin temel gerekçesini, ulus altı kurumun veya kuruluşun sunduğu hizmetleri daha iyi ve etkin hale getirmeyi istemesi oluşturmaktadır (Chan, 2016). Bu amacı gerçekleştirme doğrultusunda ulus altı kurum veya kuruluş hedef olarak belirlediği yabancı hükümetler, uluslararası kuruluşlar veya diğer devlet dışı aktörlerle sınır aşan yoğun bir etkileşim içerisine girmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere etkileşimin üst boyutlarda gerçekleşmesi ve istenilen hedeflere emin adımlarla yürünmesi noktasında paradiplomasıye konu olan kurum ve kuruluşlar uluslararası toplantılara, konferanslara, panellere katılım gösterip, yabancı muadillerle ortaklıklar ve anlaşmalar kurma noktasında da bir çaba içerisinde olabilmektedir. Bunların gerçekleşmesi aynı zamanda kurum ve kuruluşlar arasında uluslararası boyutta ekonomik ve kültürel faaliyetlerin teşvik edilmesi ve uluslararası iş birliği ağlarının geliştirilmesi gibi faaliyetlerin de artmasına yardımcı olmaktadır (Kuznetsov, 2015: 112). Dolayısıyla görüşmecilerden biri (No. 1) paradiploması ile devlet diplomasisi arasında sıkı bir bağ kurarak paradiplomasinin devletlere, çıkarlarını gerçekleştirmek için alternatif bir mekanizma sunduğu tespitinde bulunmuştur.

Paradiploması kavramını iyi anlayabilmek için bu diploması türünde yer alan aktörlere de bakmamız gerekmektedir. Yukarıda belirttiğimiz aktörlerin hangi boyutta etkili oldukları burada önemlidir. Siyasi, ekonomik ve kültürel özerkliğe sahip oldukları için, bölgesel hükümetler genellikle paradiplomasideki en aktif ve etkili aktörler arasındadır (Dickson, 2014). Bölgesel hükümetler temel olarak bölgelerinin kalkınmasını ve uluslararası ilişkilerini doğrudan etkileyen politikalar ve girişimler geliştirmekten ve uygulamaktan sorumludurlar. Belediyeler ve diğer yerel makamlar da özellikle kültürel alışveriş, kentsel gelişim ve çevre koruma gibi alanlarda paradiploması alanında öne çıkan aktörlerdir. Bilgi, deneyim ve en iyi uygulamaları paylaşan şehirler ve kasabalar ağı oluşturarak, diğer ülkelerdeki muadilleriyle doğrudan ortaklıklar ve iş birlikleri kurabilmektedirler. Ulus altı kuruluşlara ek olarak, paradiplomasideki diğer aktörler

arasında sivil toplum kuruluşları, meslek ve iş odaları, şirketler, diaspora grupları, spor takımları, iş adamları, akademik kurumlar ve bireyler yer almaktadır (Cornago, 2018; Mukti vd., 2021). Bu aktörler, kendi bireysel diplomatik girişimlerine ek olarak diğer ulus altı kurum ve kuruluşlara uluslararası faaliyetlerinde destek ve uzmanlık sağlamakta ve farklı bölgeler ve kültürler arasında köprüler kurulmasına yardımcı olmaktadır. İlaveten, bir görüşmeci (No. 3) ulus altı aktörlerin kendi muadilleri ile iş birliği yapmasının makul olduğuna işaret etmiştir. Öte yandan, bir diğer görüşmeci (No. 8) paradiplomasiye dair eleştirel bir tutum benimseyerek profesyonel olmayan (konuya dair yeterli bilgi, ilgi ve yetkiden yoksun) aktörlerin diplomasiye müdahil olmasının devletlerarası ilişkilerde sorunlara neden olma potansiyeli taşıdığına işaret etmiştir.

Görüldüğü üzere paradiplomasi ulus-altı kurum ve kuruluşların uluslararası ilişkiler kurmasına olanak sağlayan önemli bir kavramdır. Bununla birlikte görüşmecilerden biri (No. 5) ulus-altı aktörlerin diplomasi gibi her konuda paradiplomasi yapmasının sınırlı kaynaklardan dolayı mümkün olmadığını belirtmiştir. Bir diğer görüşmeci (No. 3) benzer bir görüşü benimseyerek devletlerin özellikle ekonomi ile ilgili konularda ulus altı aktörlere paradiplomasi yürütme alanı tanıdığını ileri sürmüştür. Paradiplomasi ile alakalı olarak son dönemlerde artan bir ilgi söz konusu olmakla beraber literatürde, özellikle de Türkçe literatürde sınırlı sayıda kaynak mevcuttur. Sistematik bir yapı ile ulus-altı kurum ve kuruluşların daha aktif rol oynamasını amaçlayan bu yapılanma bilim insanları tarafından uluslararası aktör, dış politika ve karar alma süreci, bölgesel kalkınma, bölgesel bütünleşme ve yönetim yaklaşımları olarak beş ana teorik çerçeve de tanımlanmaktadır (Kincaid, 2003; Alvarez ve Oddone, 2022).

Paradiplomasinin kavramsal olarak popüler hale gelmesinde, diplomatik davranışlarda son dönemlerde yaşanan artış eğiliminin de etkisi olmuştur. Bu artışta var olan güç ve otoritenin, ulusal hükümetlerden uzaklaşıp ulus-altı kurum ve kuruluşlara doğru bir ivme kazanmasına yardımcı olmuştur. Ulus-devlet içinde gözlemlenen iç politikadaki değişiklikler, katı bir devlet merkezilikten yerelleşme süreçlerinin öncülük ettiği, ulus altı birimlerin özerkliğinin daha fazla tanındığı bir yöne doğru evrilerek yerel ve bölgesel yönetimlerin kapasitelerinin genişlemesini beraberinde getirmiştir (Oddone, 2023:2). Bu durum ise küreselleşen dünyamızda etkisini arttıran yerleşmenin (ademi-merkezleşme) farklı boyutlarda gerçekleşmesine yardımcı olmuştur. Paradiplomasiyi bu boyutlarda incelediğimiz zaman ise, özellikle yerel sorunlara, küresel ölçekte verilen çaba neticesinde çözüm geliştirilmesi noktasında siyasi bir refleks oluştuğundan bahsedilmektedir. Bununla beraber ayrıca, küreselleşmenin ve dijitalleşmenin yoğun bir şekilde yaşandığı paradiplomasi kavramının özellikle önümüzdeki yıllarda karşımıza daha sık çıkması olasıdır.

Oddone (2023:3) paradiplomasiye neden olan etkenleri ve uygulayan grupları özetle üç kategoriye ayırmıştır. İlk olarak uluslararası sistemdeki krizlere veya değişikliklere yanıt verenleri ele almış daha sonra ise merkezi hükümet düzeyi olarak devletteki değişikliklerle ilgili temas kuranları detaylandırıp son olarak ise merkezi olmayan hükümetlerin kendilerinden kaynaklanan değişikliklerin neden olduğu nedenlere yanıt verenleri belirtmiştir. Öte yandan ise paradiplomasiye neden olan dış güçleri küreselleşme süreci, uluslararası ekonomik krizler ve karşılıklı bağımlılık olarak ayrıca üç kategoride sınıflandırmıştır. Bir bütün olarak, paradiplomasi özellikle yerel ve bölgesel kalkınmayı hedeflerken uluslararası iş birliğini teşvik etmekte ve küresel siyasi manzarayı geliştirmekte kilit bir roledir. Bu rolü yerine getirirken özellikle yerel çıkarların benimsenmesi ve uluslararası ölçekte temsil edilmesi, diplomasinin eksikliklerinin ve görmezden geldiklerinin kapsanarak tamamlanması, bölgesel kimliğin güçlendirilmesine yardımcı olunması ve belki de en önemlisi uluslararası ağlar oluşturulması beklenmektedir.

Yerel çıkarların temsili gerçekleştirilirken, özellikle ekonomik çıkarların temsili ve yerel kalkınma hedefinin gerçekleşmesi öncelikli görülmektedir. Dolayısıyla ulus altı kurum ve kuruluşların, ticaret, yatırım ve turizm gibi alanlarda uluslararası ilişkilere katılması ve çıkarlarını savunması yaygın olarak karşılaşılan bir durumdur (Duchacek 1986:240; Wolff, 2007).

Paradiplomasi yoluyla bölgelerin ekonomik kalkınmasının teşvik edilebilmesi ve bu bölgelerin uluslararası görünürlüklerinin artırılması sağlanmaktadır. Tamamlayıcı ulusal diplomasi boyutunda ise sınır ötesi iş birliği, çevre koruma ve kültürel alışveriş gibi ulus altı aktörleri etkileyen konular ele alınmakta ve bu sayede uluslararası ilişkilere yerel bir bakış açısı sağlayarak ulusal diplomasiyi tamamlanması ve daha katılımcı bir yaklaşımla tasarımı imkânlı hale gelmektedir (Cornago, 2010). Bölgesel kimliğin güçlendirilmesi ise paradiplomasi için bir diğer önemli ölçüttür (Lecours, 2008). Ulus altı aktörlerin paradiplomasi ile kültürel miraslarını ve kimliklerini uluslararası sahnede tanıtabilmesi mümkün olurken, elde edilen kazanımlar yoluyla bölgeye ait olma bilinci ve gururu da güçlenmektedir Ayrıca paradiplomasi sayesinde bilgi, deneyim ve uygulamaların bir havuz veya veri tabanında toplanarak paylaşılabilir olması özellikle sınırlar ötesindeki ulus-altı aktörler arasında ortaklıklar ve iş birlikleri kurulmasını kolaylaştırmaktadır.

4. Dönüşen Devlet Egemenliği-Paradiplomasi Etkileşiminin Paradiplomasiye Yansıması

Diplomatik ilişkileri yürütme yeteneği, devletlerin var olduğu tarihten günümüze devlet egemenliğinin temel özelliklerinden biri olarak kabul edilmiş ve siyasi ilişkiler geliştirebilen bağımsız devletlerin varlığı da diplomasiye gelişmesine sebebiyet vermiştir (Cornago, 2009). Bu doğrultuda, devlet egemenliğini de içeren mevcut siyasi düzenle uyumlu bir diplomasi anlayışı zaman içinde dizayn edilmiştir (Cornago, 2018). Günümüzde de egemen diplomasi etkin bir şekilde işlemekte ve modern döneme damgasını vuran bu geleneksel yaklaşım bağlamında, hükümetlerini temsil eden diplomatlar ve kamuoyuna devletlerarası ilişkilere dair açıklamalar yapan siyasi liderler diplomasiye birincil yüzü olarak kabul görmektedir (Mingus, 2006).

Çalışmada daha önce ele alınan iki başlıkta, devlet egemenliği ve diplomasiye yaşanan dönüşümler neticesinde, iki kavrama dair geleneksel yaklaşımların ve tanımlamaların artık mevcut durumu tam anlamıyla yansıtamadığı tespitinden hareketle, hem diplomasi hem de devlet egemenliğinin gelenekselin ötesine dönüşme süreci deneyimlediğinin altı çizilmiştir. Devlet egemenliği ve diplomasiye ötesiler çağında, uluslararası siyasette yaşanan gelişmeleri yalnızca baskın aktör konumundaki devlet ve onun dış politika davranışlarına odaklanarak anlamaya çalışmak mümkün değildir (Rayanova, 2021). Bu başlık altında çalışmada diplomasiye yaşanan değişim sonucunda varlık kazanan gelişmelerden biri olan kavramsallaştırılan paradiplomasiye, diplomasi ve devlet egemenliğinin dönüşümünün karşılıklı etkileşimindeki yeri irdelenmektedir.

Bilindiği üzere son dönemlerde diplomasiye yaşanan en bariz dönüşümlerden biri, yeni aktörlerin alana eklenmesi ile yaşanan aktör çoklulaşmasıdır. Hem ulus üstü hem de ulus altında yaşanan bu süreç sonucunda diplomasiye egemen olmayan aktörleri de barındırmaya başlamıştır. Başka bir deyişle diplomasi artık geçmişte olduğu gibi yalnızca egemen devletler arasındaki özel bir iletişim metodu ya da devlet egemenliğinin devletlere sağladığı ayrıcalıklı bir yetki konumunda değildir (McConnell, Moreau ve Dittmer, 2012; Chatterjee, 2007:56). Paradiplomasiye yaygınlaşması da ulus altı düzeyde egemen olmayan çok sayıda aktörün uluslararası ilişkilere dâhil olmasına sebebiyet vermiştir. Egemen olmayan aktörlerin diplomasiye dışlanmaması, sıklıkla baskın olan devlet egemenliği yaklaşımından uzaklaşılması şeklinde yorumlanmıştır (Thomson, 1995: 229). Esasında egemen olmayan aktörlerin diplomasiye varlığı, egemen devletlerin diplomasiye tekel olması gerektiğine dair inancın aşınmış olduğunun bir işaretidir. Buna karşın, paradiplomasiye varlığı devletin diplomasi alanındaki bir takım yetkilerinden vazgeçmesi ya da bu yetkilerin bir kısmını ulus altı aktörlere aktarması anlamına gelmemektedir.

Dönüşen devlet egemenliği ve diplomasiye anlayışın hâkim olduğu günümüz dünyasında, egemenlik ve diplomasi yürütme yetkisi arasında tarihsel süreçte inşa edilen sıkı bir bağ söz konusu değildir (Cornago, 2012). Diplomasi, yasal olarak diplomasi yürütme sorumluluğuna sahip egemen ve devletin hiyerarşik yapısının dışındaki çok sayıda egemen olmayan aktörün eş zamanlı olarak

kendi çıkarlarına erişmek adına buldukları ortak bir varoluş alanı görünümündedir (Rosenau, 1990: 170, 246-247). Hatta kimilerine göre bu durum ve ortaya çıkan yeni egemenlik anlayışı, İmparator ve uluslararası diplomasiye katılmaya istekli prensler arasında parçalanmış bir egemenliğin söz konusu olduğu birleşme öncesi Almanya özelinde de gözlemlendiği üzere parçalanmış ve göreceli olduğu bir egemenlik anlayışının söz konusu olduğu bir geçmişe dönüştür (Nijman, 2004). Bununla birlikte egemenlik ve diplomasi arasında kurulan bağın tamamıyla ortadan kalktığından da söz etmek mümkün değildir. Çünkü geleneksel devlet egemenliği ve diplomasi yaklaşımları dünyanın her noktasında aşılabilmiş değildir ve halen geleneksel olanın hüküm sürmeye devam ettiği bu coğrafyalarda paradiplomasinin devlet egemenliğine karşıt bir gelişme olarak yorumlanması oldukça doğal bir tepkidir. Ayrıca diplomasinin gündemi ve işleyiş kurallarının pek çoğunun da devletler tarafından belirlenmektedir (Rosenau, 1990: 251). Devlet dışında hiçbir aktörün, aldığı kararların devlet açısından bağlayıcı olacağı iddiasında bulunmasının mümkün olmayışı da devletin halen diplomaside egemen olmayan aktörlere kıyasla ayrıcalıklı bir konumda olduğunu kanıtlar.

Paradiplomasi devletin içsel egemenliği açısından da büyük bir değişimi simgelemektedir. Geleneksel diplomaside, yabancı aktörlerle kendi çıkarlarını gerçekleştirmek üzere doğrudan temas geçen ulus altı aktörlerden ziyade, devletin dış politikasını kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde etkilemeye çalışan ulus altı aktörler vardır. Ulus altı aktörlerin doğrudan diplomasi yürütür hale gelmesi geleneksel egemenlik anlayışı ile çelişirken, devletlerin paradiplomasiyi kabullenmesi ve hatta bazı durumlarda doğrudan desteklemesi diplomaside geleneksel egemenlik anlayışının ötesine geçildiğine işaret etmektedir. Günümüzde pek çok devlet, özellikle yurtdışındaki diplomatik temsilciliklerin kurduğu temaslar yoluyla, paradiplomasinin sunduğu avantajlardan maksimum düzeyde faydalanmaya çalışmaktadır. Kimi zaman resmi temaslarla halledilemeyen pek çok mesele, ulus altı düzeyde var olan aktörlerle geliştirilen iş birlikleri sayesinde kolaylıkla çözülebilmekte ya da ulus altı düzeyde kurulan iş birlikleri resmi ilişkilerin gelişmesine öncülük edebilmektedir. Devletler modern dönem öncesinde diplomatik temas kurdukları kişilerin, devleti temsil etme gücüne sahip olmalarına büyük önem atfederken, şimdilerde öncelikli olarak çıkarları odaklı hareket etmekte ve temas edilen kişinin devletin çıkarlarının gerçekleşmesine ne derecede katkıda bulunduğunu dikkate almaktadır (Kennan, 1997).

Bu tespitten hareketle, genellikle devletler kendi çıkarlarına hizmet eden paradiplomasiyi, kendi egemenlikleri açısından bir meydan okuma ya da yabancı bir devletin egemenliğine yapılan bir müdahale olarak görmemektedir. Ancak bu durum devletlerin, diplomasideki egemenliklerini azaltan her adımı da kabul edecekleri şeklinde yorumlanmamalı, devletten devlete değişen bir kabul sınırının da olduğu ve devletlerin egemenliklerini açıkça yok sayan ve devlet çıkarına aykırı gelişen diplomasi türlerini de engellemek üzere harekete geçebilme refleksine sahip olmaya devam ettikleri de unutulmamalıdır (Pinos ve Sacramento, 2022). Örneğin, federal devletlerde ulus altı aktörlerin paradiplomatik faaliyetler yürütmeye daha fazla fırsat buldukları gözlemlendiği de bu noktada ifade edilmelidir (Jha, 2014). İlave olarak, egemen devletler genel olarak diplomaside dâhil tüm yetki alanlarında tek merkezden hareket etme refleksine sahiptir. Bu noktada ulus altı kurum ve kuruluşların işlevlerinin uluslararası arenaya taşınması ile ortaya çıkan paradiplomasi, devlet egemenliğine dair tartışmaları yeniden alevlendirmiştir (Chatterji ve Saha, 2017). Merkezi hükümetin kontrolüne karşı yerel birimlerin özerkliğine ilişkin tartışmanın artması, paradiplomasinin egemen devlet için bir fırsat mı yoksa bir tehdit mi olacağına da tartışılmaya başlamasına neden olmuştur. Özellikle üniter devlet yapılarında egemenlik konusunda temkinli davranılmış ve bu alanın merkez hükümet dışındaki unsurlara bırakılması bir tehdit olarak görülmüştür (Yaylı ve Gönültaş, 2018). Ek olarak, yapılan görüşmelerden birinde katılımcı (No. 5) demokratik devletlerin paradiplomasiye karşı daha olumlu tutum içinde olduğu görüşünü ifade etmiştir. Dittgen'in (1999) bakış açısına göre, uluslararası siyaset giderek daha fazla ulusötesi ve hükümet dışı aktörleri içeren bir yapıya bürünmektedir ve bu aslında uluslararası ilişkilerin giderek uluslararası rejimler ve kuruluşlar tarafından belirleneceği bir yapılanmanın ortaya çıkacağına

işaret etmektedir. Bu noktada yaşanan değişimler neticesinde devlet egemenliği ve sınır kavramlarının zaman içerisinde anlamsız hale geleceği tartışılmaya başlanmıştır.

Devlet egemenliği ve diplomasiye dair tartışmalara rağmen, paradiplomasi küresel ölçekte her tür devlet yapısında varlık kazanarak genişleme eğilimi göstermektedir. Özellikle hızlı, kolay ve ucuz hale gelen iletişimin yönlendirdiği ekonominin küreselleşme süreci, yerel aktörlerin uluslararası aktörler haline gelmesine izin vermektedir (Brown, Fry ve Groen, 1993). Ancak ülkeden ülkeye farklılık arz eden devlet egemenliği ve yetki paylaşımına dair konulardaki hassasiyetler, paradiplomasinin hem içeriğine hem de her ülkede egemenlik ve diplomasi ile ilişkisine etki etmektedir. Bunun sonucunda da dünya genelinde çeşitlilik gösteren paradiplomasi deneyimleri ile karşı karşıya kalınmaktadır.

5. Sonuç

Devlet egemenliği ve diplomasi zaman ve mekânsal olarak değişim gösteren iki kavram ve pratiktir. Bunun sonucunda devlet egemenliği ve diplomasinin hem geleneksel hem de dönüşen hallerini günümüzde eş zamanlı olarak görmek mümkündür. Her iki kavramın, modern devlet sistemine eklenmelerinin ardından birbiri ile yakından ilişkili olduğu hesaba katıldığında, münferit olarak yaşanan dönüşümlerin karşılıklı etki üretmesi kaçınılmazdır. Ancak bu noktada hangi alanda yaşanan dönüşümün asıl tetikleyici olduğunu yani etkinin yönünü saptamak tam olarak mümkün değildir. Başka bir deyişle, yeni bir diplomasi anlayışının ortaya çıkışı mı devlet egemenliğini dönüştürdü, yoksa devlet egemenliği dönüştü de bu sayede yeni bir diplomasi anlayışı mı varlık kazandı noktasında kesin bir kaniya varılamamaktadır. İlâveten, iki kavramın karşılıklı etkileşimi neticesinde klasik anlamdaki tanımlamalarının ötesine geçen ve ortaya çıkan yeni gelişmeleri de kapsama gücüne sahip yeni devlet egemenliği ve diplomasi kalıpları ile karşı karşıya kalmamız muhtemeldir.

Devlet egemenliği ve diplomasi arasında çift yönlü bir etkileşimin olduğu kabul edilmekle birlikte, bu çalışma örnek olarak kapsanan paradiplomasi yoluyla diplomaside yaşanan değişimin devlet egemenliğine yansımalarına daha çok odaklanmıştır. Çalışmada dönüşen devlet egemenliği yaklaşımının, bir yandan ulus altı aktörler tarafından yürütülen paradiplomasinin ortaya çıkışına olanak sağladığı, diğer yandan ise paradiplomasinin varlığının devlet egemenliğinin yeniden düşünülmesini ve hatta dönüşmesini beraberinde getirdiği görülmüştür.

Devlet egemenliği ve diplomaside yaşanan değişimler arasındaki uyumun kısa vadede başarılması oldukça düşük bir ihtimal gibi görünmektedir. Bu durum güncel gelişmelere dair yapılan gözlemlerin, yaşanan değişimlerin karşılıklı yansımalarını meydan okuma olarak değerlendirebilmesini beraberinde getirmektedir. Benzer şekilde devlet egemenliği ve diplomasinin halen tedavülde olan geleneksel tanımlarına ve şekilleri ile açıklanamayan paradiplomasi de her iki kavram açısından ağırlıklı olarak bir meydan okuma olarak görülmektedir. Ancak uzun vadede birbirleri ile uyum içinde olan ve birbirlerinden beslenen yeni devlet egemenliği ve diplomasi pratiklerinin ortaya çıkması olasıdır. Dolayısıyla gelenekseli aşan yeniliğe ve dönüşüme imkân veren devlet egemenliği ve diplomasi bakış açıları söz konusu olduğunda, paradiplomasi bir tehlike olarak görülmemektedir. Hatta gelenekselin ötesine geçildiğinde, paradiplomasiyi yeni diplomasi ve devlet egemenliği anlayışının zorunlu bir sonucu olarak gören ve her ikisi açısından kazanç sayan bakış açıları belirmektedir.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Bu çalışma, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi tarafından desteklenen SBA-2023-1460 No'lu "Paradiplomasi ile Yüzleşen Merkezi Hükümetler Türkiye Örneği" isimli proje kapsamında yürütülen araştırmanın çıktılarındandır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Yazarlardan Seven ERDOĞAN'ın çalışmaya katkısı % 55, Emrah ATAR'ın katkısı ise % 45'tir.

Çatışma Beyanı: Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu araştırmanın her aşamasında "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi"nde belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı

Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışmanın yazım sürecinde etik kurallarına uygun alıntı yapılmış ve kaynakça oluşturulmuştur. Çalışma intihal denetimine tabi tutulmuştur.

Etik Kurul İzni: Çalışmaya dair etik kurul izni Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nden 28 Aralık 2022 tarihinde 2022/330 numarası ile alınmıştır.

Kaynakça

- Abdurahmanlı, E. (2021). Definition of Diplomacy and Types of Diplomacy Used Between States. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 580-603.
- Aguirre, I. (1999). Making Sense of Paradiplomacy? An Intertextual Enquiry About a Concept in Search of a Definition. *Regional and Federal Studies*, 9(1), 185-209.
- Ağaoğulları, M. A. (2006). *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Bakan, Z. A. (2002). Soğuk Savaş Sonrasında Devlet Egemenliğinin Sınırlarına Normatif Bir Bakış. *Avrasya Dosyası*, 8(3), 140-153
- Bartelson, J. (1995). *A Genealogy of Sovereignty*. Cambridge University Press.
- Berg, E. and Kuusk, E. (2010). What Makes Sovereignty a Relative Concept? Empirical Approaches to International Society. *Political Geography*, 29, 40-49.
- Berridge, G.R. (2015). *Diplomacy: Theory and Practice*. 5th Edition. Londra: Palgrave Macmillan.
- Bodin, J. (2003). *On Sovereignty*. 6th Edition. (Çev. J. H. Franklin). Cambridge University Press.
- Brown, D., E. Fry, and Groen, J. (1993). *States and Provinces in the International Economy*. Berkley: Institute of Governmental Studies Press.
- Chan, D. K. (2016). City Diplomacy and Local Governance: Revitalizing Cosmopolitan Democracy. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 29(2), 134-160.
- Chatterjee, C. (2007). *International Law and Diplomacy*. Londra: Routledge Press.
- Chatterjee, C. (2007). *International Law and Diplomacy*. Londra: Routledge.
- Chatterji, R. and Saha, S. (2017). Para-diplomacy: Concept and the Context. *India Quarterly*, 73(4), 375-394.
- Cornago, N. (2010). On The Normalization of Sub-State Diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy*, 5, 11-36.
- Cornago, N. (2012). Diplomacy within States? State Fragmentation, Agonistic Respect and Diplomatic Culture. *ECPR Antwerp Joint Research Sessions*.
- Cornago, N. (2018). *Paradiplomacy and Protodiplomacy*. G. Martel (Der.), Encyclopedia of Diplomacy (s. 1-8). Oxford: Blackwell-Wiley.
- Dickson, F. (2014). The Internationalisation of Regions: Paradiplomacy or Multi-level Governance?. *Geography Compass*, 8(10), 689-700.
- Dittgen, H. (1999). World without Borders? Reflections on the Future of the Nation-State. *Government and Opposition*, 34(2), 161-179.
- Doğan, M. (2023). The Westphalian System of the Modern International Relations: Violation of Sovereignty, Ignorance of Indigenous Rights, and Extension of Medieval Practices in the Case of Mosul Occupation. *Alternatif Politika*, 15(2), 368-384.
- Erdoğan, S. (2020). Dönüşen Diplomasinin Yeni Yüzü: Paradiplomasi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(3), 495-509.
- Fosson, G. (2007). The Evolution of Westphalian Sovereignty. *Journal of International Relations*, 9, 31-41.

- Frens-String, J. (2007). Particular Fragmentation in the Age of a New Globalization: An Opportunity for Deepened Democracy. *International Relations*, 9, 1-10.
- Görüşme 1, Emekli Diplomat, 25 Mayıs 2023 tarihinde online görüşme yapıldı.
- Görüşme 3, Görevde Diplomat, 11 Haziran 2023 tarihinde online görüşme yapıldı.
- Görüşme 5, Diplomasi Araştırmacısı, 6 Temmuz 2023 tarihinde Ankara'da yüz yüze görüşüldü.
- Görüşme 8, Görevde Diplomat, 27 Temmuz 2023 tarihinde Ankara'da yüz yüze görüşüldü.
- Grimm, D. (2019). *Post-Sovereignty*. Bas Leijssenaar and Neil Walker (Der.). *Sovereignty in Action* (s. 17-30) Cambridge University Press.
- Hamilton, K. and Langhorne, R. (2011). *The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory, and Administration*. New York: Taylor & Francis.
- Henrikson, A. K. (2014). Sovereignty, Diplomacy and Democracy: The Changing Character of "International Representation" -From State to Self. *Comparative Politics Russia*, 5(2), 15-16.
- Jackson, J. H. (2003). Sovereignty-Modern: A New Approach to an Outdated Concept. *The American Journal of International Law*, 97(4), 782-802.
- Jha, P. C. (2014). Federalism, Regionalism and States' Paradiplomacy in India. *Federalism in India*. L. Lobo ve J. Shah (Der.), *Towards a Fresh Balance of Power*, Rawat Publication (s. 1-27), Jaipur: Rawat Publication.
- Kennan, G. F. (1997). Diplomacy without Diplomats?. *Foreign Affairs*, 76(5), 198-212.
- Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. New York: Simon and Schuster.
- Krischer, A. J. and Thiessen, H. V. (2019). Diplomacy in a Global Early Modernity: The Ambiguity of Sovereignty. *The International History Review*, 41(5), 1100-1107.
- Kuznetsov, A. S. (2015). *Theory and Practice of Paradiplomacy: Subnational Governments in International Affairs*, New York: Routledge.
- Lecours, A. (2008). Political Issues of Paradiplomacy: Lessons from The Developed World. *The Hague: Netherlands Institute of International Relations' Clingendael*'.
- Lee, D. (2021). Defining the Rights of Sovereignty?. *American Journal of International Law*, 115, 322-327.
- Leguey-Feilleux, J. R. (2009). *The Dynamics of Diplomacy*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- McConnell, F., Moreau, T., and Dittmer, J. (2012). Mimicking State Diplomacy: The Legitimizing Strategies of Unofficial Diplomacies, *Geoforum*, 43, 804-814.
- Mingus, M. S. (2006). Transnationalism and Subnational Paradiplomacy: Are Governance Networks Perforating Sovereignty?. *International Journal of Public Administration*, 29(8), 577-594.
- Mohammed, H. K. and Owtram, F. (2014). Paradiplomacy of Regional Governments in International Relations: The Foreign Relations of the Kurdistan Regional Government (2003 – 2010). *Iran and the Caucasus*, 18, 65-84.
- Morgenthau, H. J. (1978), *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Alfred A. Knopf.
- Nijman, J. (2004). Leibniz's Theory of Relative Sovereignty and International Legal Personality: Justice and Stability or the Last Great Defence of the Holy Roman Empire. *International Law and Justice Working Papers*, 2.

- Perrez, F. X. (2000). Sovereignty as Independence: Cooperative Sovereignty from Independence to Interdependence in the Structure of International Environmental Law. *Kluwer Law International*, 13-67.
- Phillpott, D. (1999). *Westphalia, Authority and International Society*. R. J. Jackson, (Der.), Sovereignty at the Millennium (s. 144-167), Massachusetts: Blackwell Publishing.
- Piirimäe, P. (2010). *The Westphalian Myth and The Idea of External Sovereignty*. H. Kalmo ve Q. Skinner (Der.), Sovereignty in Fragments: The Past, Present and Future of a Contested Concept (s. 64-80), Cambridge University Press.
- Pinos, J. C. and Sacramento, J. (2022). Sabotaging Paradiplomacy: A Typological Analysis of Counter-paradiplomacy. *Ethnopolitics*, Access Address: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/17449057.2022.2137290?needAccess=true>
- Rayanova, K. (2021). The Foreign Policy Role of the State (between "Aging" and "Restoring" Sovereignty). *Proceedings of University of Ruse*, 60, 20-24.
- Roth, B. R. (2004). The Enduring Significance of State Sovereignty. *Florida Law Review*, 56(5), 1017-1050.
- Satow, E. M. (1979). *Diplomacy/Diplomat-Derivation of the Concepts*. E. Plischke (Der.), Modern Diplomacy: The Art and the Artisans (s. 24-26), Washington DC: American Enterprise Institute for Public Policy Research.
- Schrijver, N. (1999). The Changing Nature of State Sovereignty. *British Yearbook of International Law*, 70 (1), 65-98.
- Spies, Y. K. (2006). Whither Professional Diplomacy?. *Politeia*, 25(3), 287-309.
- Spruyt, H. (1994). *The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Systems Change*. New Jersey: Princeton University Press.
- Srivastava, S. (2022). *Hybrid Sovereignty in World Politics*. Cambridge University Press.
- Stankiewicz, W. (2010). A Rigid View of Sovereignty in International Diplomacy. *Polish Political Science*, 39, 273-291.
- Şeyşane, V. (2020). *Diplomasinin Dönüşümü: Yeni Kavramlar, Yeni Aktörler ve Yeni Kulvarlar*. O. Bingöl ve S. Şekercioğlu (Der.), Diplomaside Değişim: Kuramlar, Kavramlar ve Uygulamalar (s. 295-332), Ankara: Barış Kitap.
- Tâtar, R. G. and Moişî, A. (2022). The Concept of Sovereignty. *Journal of Public Administration, Finance and Law*, 24, 292-303.
- Thomson, J. E. (1995). State Sovereignty in International Relations: Bridging the Gap Between Theory and Empirical Research. *International Studies Quarter*, 39, 213-233.
- Weisbrode, K. (2014). *Old Diplomacy Revisited: A Study in the Modern History of Diplomatic Transformations*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Wright. Q. (1963). The Decline of Classic Diplomacy. *Journal of International Affairs*, 17(1), 18-28.
- Yaylı, H. ve Gönültaş, Y.C. (2018). Uluslararasılaşan Yerel Yönetimler: Yerel Dış Politika (Paradiplomasi) Kavramına Teorik Bir Bakış. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 271-288.
- Zadeh, Y. A. and Kirmanj, S. (2017). The Para-Diplomacy of the Kurdistan Region in Iraq and the Kurdish Statehood Enterprise. *Middle East Journal*, 71(4), 587-606.